

מי מתחיל בתשובה

זכירת הברית וחזרת הקשר בראש השנה

גם כשעבר זמן, גם כשנעשה ריחוק, גם כאשר המעשים אינם כפי שהיו צריכים להיות, הברית אומרת: הקשר עצמו עדיין קיים. אפילו כאשר האדם אינו מרגיש אותו, ואפילו כאשר מעשיו מכסים עליו וסותרים אותו, הברית נושאת את הקשר מתחת לכל ההסתר.

וזוה ענין זכירת הברית. אין הכוונה שהקב"ה שכח חס ושלום ועכשיו נזכר. אנו מוצאים בתורה שכאשר בא זמן של ישועה נאמר "וישמע אלהים את נאקתם, ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב". זכירת הברית פירושה שהקשר הקיים חוזר ויוצא מן ההעלם אל הפעולה. מתוך זכירת הברית מתחילה התקרבות מחדש. (שמות ב, כד).

ולכן פסוקי זכרונות בראש השנה חוזרים שוב ושוב אל הברית. "וזכרתי את בריתי". "ויזכור לעולם בריתי". "ויזכור להם בריתי". אין זה דבר צדדי בתוך הזכרונות. זהו עצם הדבר שאנו רוצים לעורר: הקשר שלנו עם השם יתברך.

לפי זה, זכירת הברית ותשובה אינן שני ענינים נפרדים. זכירת הברית היא עצמה שורש התשובה. הברית אומרת שהקשר לא מת. ולא רק מפני שיש קשר, אלא מפני שיש כאן קשר של ברית, קשר שאינו תלוי בכל שעה במצבו של האדם. והתשובה אומרת שהקשר הזה חוזר עכשיו לחיות בפועל.

וזוה עומק עבודת ראש השנה. אין האדם עומד ביום הזה רק כדי לתקן את חטאיו הפרטיים. כלל ישראל כולו עומד לפני הקב"ה ומבקש שהברית תתגלה מחדש בתוך המלכות, הזכרון והדין. אנו ממליכים אותו עלינו, והוא כביכול זוכר ומגלה מחדש את הקשר שכרת עמנו.

מתוך חידוש הקשר של ראש השנה יכולה להתחיל כל עבודת התשובה של עשרת ימי תשובה. תחילה אנו שבים ועומדים לפנינו כבני הברית, ואחר כך אנו יכולים להיכנס אל הפרטים, לתקן את המעשים, להתוודות ולבקש סליחה ומחילה. ראש השנה מעמיד מחדש את עצם הקשר, ומתוך הקשר המחודש באה התשובה.

ומעתה גם השאלה השניה מקבלת עומק אחר לגמרי. מי מתחיל.

אין זו שאלה צדדית על סדר העבודה. אין זו רק חקירה האם תחילה צריך

האדם לעשות פעולה ואחר כך יקבל סיוע מן השמים, או להיפך. זאת השאלה הראשונה שעולה בכל קשר שרוצים להחזירו: מי יעשה את הצעד הראשון ויקרב מחדש את שני הצדדים.

עצם הדבר שהשם יתברך נתן לנו זמן של תשובה, כבר אומר שהוא כביכול מוכן מצדו לחזרת הקשר. הוא פותח לפנינו ימים שבהם אפשר לשוב, קורא לנו להתקרב ומבטיח לקבל אותנו. עוד לפני שעשה האדם את דרכו, כבר נפתח לפנינו זמן של תשובה. עצם הזמן הוא כבר קריאה מלמעלה.

הדבר דומה ממש לשני בני אדם שהיה ביניהם סכסוך. עבר זמן. הכעס כבר אינו כפי שהיה. כל אחד בתוך לבו יודע שהמצב הזה אינו טוב. שניהם רוצים שהקשר יחזור.

אבל מיד עולה השאלה: מי יתחיל. האחד אומר: למה אני. הוא שפגע בי. שהוא ירים את הטלפון. והשני אומר: אדרבה, אם באמת אכפת לו מן הקשר, שהוא

"זוכר הברית" תופס מקום גדול בראש השנה. ברכת זכרונות מלאה בזכירת הברית. "ויזכור אלהים את בריתי", "וזכרתי את בריתי יעקב", "ויזכור לעולם בריתי", "ויזכור להם בריתי", "וזכרתי אני את בריתי אותך", מבקשים "זכור לנו ה' אלהינו את הברית ואת החסד ואת השבועה", וחותמים "זוכר הברית". ענין הברית עומדות במרכז הזכרונות של ראש השנה. זכרונות הם מעיקרי עבודת היום, "כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה". אבל למה הזכרון הזה מתלבש בלשון של ברית. מה ענין זכירת הברית לעבודת ראש השנה.

ידועה הענין על מי להתחיל בתשובה. מצד אחד אנו אומרים: "השיבנו ה' אליך ונשובה, חדש ימינו כקדם". אנו מבקשים מן הקב"ה: אתה תשיב אותנו, ואחר כך נשובה. ומצד שני אומר הקב"ה: "שובו אלי ואשובה אליכם אמר ה' צבאות". כאן הסדר הפוך לגמרי. אתם שובו תחילה אלי, ואחר כך אשובה אליכם. (איכה ה, כא; מלאכי ג, ז).

חז"ל העמידו את הסתירה הזאת כטענה בין כנסת ישראל אומרת: "רבונו של עולם, בידך היא, השיבנו". והקב"ה אומר: "בידכם היא", שנאמר "שובו אלי ואשובה אליכם". וכנסת ישראל חוזרת ואומרת: "בידך היא", שנאמר "שובו אלי ישענו". (איכה רבה ה, כא). "השיבנו" מצד הקב"ה, "ונשובה" מצדנו.

נמצא שיש לפנינו שני ענינים שונים. ענין הברית בזכרונות בראש השנה. והשני היא סדר התשובה, מי מתחיל. אבל באמת כפי שיתבאר הם ענין אחד ממש.

כי יש טעות יסודית בדרך שרגילים לחשוב על תשובה. רגילים לראות תשובה כדבר המוטל על האדם לבד. זה דאגת האדם לבד. האדם התרחק, האדם חטא, וממילא האדם צריך לתקן את עצמו ולחזור אל השם. כביכול השם יתברך עומד במקומו, והאדם הוא שהלך ממנו, ועכשיו כל עבודת התשובה היא שהאדם יעשה את הדרך בחזרה.

אבל אם רואים תשובה רק כך, עדיין לא ראינו את עומק ענין התשובה כלל. תשובה אינה רק תיקון האדם. תשובה היא חזרת הקשר. וכביכול זה בדיוק ענינו של השם יתברך, כמו שהיא ענינו של היהודי.

כאשר אומרים קשר, כבר יש לפנינו שני צדדים. אין דבר כזה קשר של צד אחד. אפשר לעשות מצוה מצד אחד, אפשר לקבל החלטה מצד אחד, אפשר לתקן מעשה מצד אחד. אבל קשר לעולם בנוי משנים. יש מי שמתקרב, ויש מי שבא לקראתו. יש מי שמדבר, ויש מי ששומע. יש מי שפותח, ויש מי שנפתח אליו.

החטא אינו רק קלקול בתוך האדם. הוא גם ריחוק בתוך הקשר. וממילא התשובה אינה רק שהאדם נעשה יותר טוב. התשובה היא שהקשר שהיה רחוק חוזר להיות קרוב.

וכשמבינים כך, כל ההסתכלות על תשובה משתנה. פתאום מובן למה עומדת הברית בתוך ראש השנה. מהי ברית. ברית הינו קשר עמוק בין שני צדדים. קשר רגיל יכול להיחלש ואף להיפסק כאשר אחד הצדדים מתרחק. אבל ברית היא קשר שנכרת, קשר שנעשה עמוק ומחייב יותר מן המצב העכשווי של שני הצדדים.

יבוא אלי. וכך יכולים לעבור ימים ושבעות. שניהם רוצים שלום, ושניהם ממתינים.

אבל כאן נמצא הדבר הקשה ביותר. אם אדם אומר: אני רוצה מאוד שהקשר יחזור, אבל בשום פנים ואופן איני עושה את הצעד הראשון, הרי יש מקום לומר לו: אז דו האלטסט נאך נישט באמת דערביי. אם הדבר באמת חשוב לך, אם באמת אתה רוצה את הקשר עצמו, למה השאלה מי יתחיל חשובה לך יותר מן הקשר.

קשה מאוד להיות הראשון. בפרט כשאדם מרגיש שהוא הצודק. הוא אומר: למה אני צריך להתכופף. למה אני צריך לפתוח. אבל זה עצמו לפעמים הדבר שעליו צריכים להשלים. לא רק על הסכסוך צריכים להשלים. גם על הדרישה שהשני יהיה הראשון צריכים להשלים.

כי כל זמן שאדם אומר: הקשר יחזור, אבל רק בתנאי שהשני יתחיל, עדיין הוא מחזיק במקצת בתוך עצם הסכסוך. עדיין כבודו, הצדק שלו, והחשבון מי חייב למי, עומדים לפני הקשר. ואם הוא באמת רוצה חזרת הקשר, מגיע רגע שבו הוא אומר: יהיה מה שיהיה, הקשר הזה צריך לחזור למקומו. אם אף אחד אינו מתחיל, אני אתחיל.

אולי זה עצמו עומק התשובה. הקב"ה אומר: "שובו אלי ואשובה אליכם". תתחילו אתם. וכנסת ישראל אומרת: "השיבנו ה' אליך ונשובה". תתחיל אתה.

וכל אחד מן הפסוקים אינו מדבר רק על פעולה. הוא מדבר על עצם הקשר. מי ינוע ראשון לקראת השני.

אבל באמת גם המשל בין בני אדם אינו נגמר בצעד הראשון. כאשר שני בני אדם כבר התחילו להתפייס, בדרך כלל אין אחד מהם נפתח מיד לגמרי. אחד נותן משהו קטן. השני רואה את זה ונותן משהו כנגדו. הראשון רואה שהשני רציני, ונפתח עוד קצת. השני רואה זאת ונפתח עוד. משהו מצד זה, משהו מצד זה.

אחד שולח הודעה קצרה. השני עונה בצורה קצת יותר חמה. הראשון מרגיש שאפשר כבר לדבר, ומרים טלפון. בשיחה עדיין נזהרים. כל אחד בודק מעט את נאמנות השני. האם באמת רוצים כאן לחזור. האם אפשר לפתוח את הלב. האם לא אפגע שוב.

ואז אחד נפתח עוד משהו. והשני כנגדו עוד משהו. עוד קצת אמון, עוד קצת קירוב. וכך הקשר הולך וחוזר.

נמצא שבאמת, מרגע שהתחילה ההתקרבות, אין עוד שאלה מי עושה את כל הדרך. שניהם עושים אותה יחד. כל אחד פותח מעט, וכנגדו השני נפתח מעט.

כל הסוגיא של "מי קודם" אינה אלא על המשוה שבמשוה הראשון.

על הרגע שלפני שהיה דבר.

מי יתן את הסימן הראשון.

אבל אחרי הסימן הראשון, כל הקשר כבר מתחיל לנוע משני צדדים.

זה עומק גדול מאוד בענין התשובה. תשובה אינה מהלך שבו האדם לבדו עושה דרך ארוכה עד שהוא מגיע אל הקב"ה. כל הדרך עצמה נעשית משני הצדדים.

האדם מתקרב משהו, והשם יתברך מקרבו. מתוך הקירוב שקיבל הוא יכול להתקרב עוד משהו, ואז נפתח לו עוד. משהו ומשהו, משהו ומשהו.

זהו "בא לטהר מסייעין אותו". האדם בא. הוא עושה תנועה. ומיד מסייעין אותו. (יומא לח ע"ב). ואחר שסייעו אותו, יש לו כבר כח לבוא עוד יותר. וכאשר הוא בא יותר, שוב מסייעין אותו יותר.

ומצד השני אמרו חז"ל: "אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו". גם כאשר האדם כבר התחיל, אין פירוש הדבר שמעתה הכל בידו. כל המשך התשובה נעשה בתוך סיוע וקירוב מן השמים.

ומעתה "השיבנו ה' אליך ונשובה" מקבל משמעות פשוטה מאוד. "השיבנו", אתה התקרב אלינו, עורר אותנו, פתח לנו. "ונשובה", ואז אנו נשיב תנועה מצדנו.

ושוב אתה מקרב. ושוב אנו שבים.

אין כאן פעולה אחת וגמרנו. יש כאן קשר שחוזר ונבנה. וזהו גם "קול דודי דופק, פתחי לי". הדוד כבר דופק. הרי מצד אחד הוא התחיל. אבל הוא אינו פותח את הדלת במקום האדם. הוא אומר "פתחי לי". עכשיו תורך לפתוח.

ועל זה אמרו חז"ל: "פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט, ואני פותח לכם פתחים". (שיר השירים רבה ה, ב). אין דורשים מן האדם את כל הפתח. רק משהו שבמשהו. אבל כשהוא פותח משהו, נפתח כנגדו הרבה.

ואז, מתוך מה שנפתח לו, הוא יכול לפתוח עוד.

זה ממש המהלך של שני צדדים.

וכן יש להבין את הפסוק "לכו נא ונוכח יאמר ה'". (ישעיה א, יח). אין כאן רק צו: תקן את עצמך ובוא אחר כך. הקב"ה כביכול אומר: בוא. נעמוד יחד מול הדבר.

כמו שני בני אדם שאחרי ריחוק אחד מהם אומר: בוא נדבר. עדיין לא חזר הכל. עדיין לא פתרו הכל. אבל עצם האמירה "בוא נדבר" כבר יוצרת מקום שבו אפשר להתחיל לחזור.

"לכו נא", הקריאה באה מן השם. "ונוכח", מכאן כבר נעשית הפגישה של שני הצדדים.

זהו גם נותן עומק חדש ל"אני לדודי ודודי לי" ול"דודי לי ואני לו". פעם הדוד קודם ופעם אני קודם. יש התעוררות שבאה מלמעלה, ויש התעוררות שבאה מלמטה. אבל כאשר מסתכלים על כל מהלך הקשר, שניהם נמצאים כל הזמן. (שיר השירים ב, טז; ו, ג).

וזהו גם משל המלך בשדה שנתבאר בענין אלול. מצד אחד אומרים "אני לדודי", האדם יוצא אל המלך. אבל לפני שיצא האדם, המלך כבר יצא מן ההיכל ובא אל השדה. הוא התקרב כביכול כדי שהאדם יוכל להתקרב. (לקוטי תורה, ראה, ד"ה אני לדודי).

נמצא שגם כאשר האדם הוא המתחיל, כבר היתה לפני זה איזו התקרבות מן השמים. ומאידך, גם כאשר באה התעוררות מן השמים, עדיין צריכים שהאדם יענה לה.

ולכן אולי אי אפשר באמת למצוא נקודה שבה רק צד אחד נמצא. הסתירה בין "שובו אלי" לבין "השיבנו" אינה מתיישבת בכך שאנו מכריעים מי התחיל באמת. היא מתיישבת כאשר מבינים שבתוך קשר של ברית אין התחלה בודדת. עצם התעוררות האדם היא כבר מענה לקריאה מן השמים, ועצם הקריאה מן השמים ממתינה לתנועה מצד האדם.

אפילו המשוה הראשון הוא עמוק מאוד.

הקב"ה אומר: אתה תתחיל.

האדם אומר: רבנו של עולם, גם את הכח להתחיל תן לי אתה. ועל זה גופא היא כל טענת כנסת ישראל במדרש.

אבל יש כאן גם תביעה כלפי האדם. אל תעשה מן השאלה הזאת מקום להישאר רחוק. אל תאמר: כאשר הקב"ה יפתח לי את הלב, אז אשוב. כי אם באמת הקשר חסר לך, עצם זה שחסר לך כבר הוא פתח.

אם אתה מסוגל לומר "השיבנו ה' אליך", כבר אמרת משהו. אם אתה כואב את הריחוק, כבר ענית משהו אל הזמן של תשובה שניתן לך.

אם אתה שומע את הדפיקה, עכשיו מוטל עליך לפתוח.

בראש השנה אינו עומדים לפני הקב"ה כאנשים המבקשים להתחיל קשר חדש. אנו עומדים כבני הברית. אנו מבקשים ממנו שיזכור את הברית, שיקרב אותנו ויפתח לנו את הדרך; והוא מבקש מאתנו שלא נעמוד ונמתין, אלא ניתן את המשוה הראשון שלנו.

אינו צריכים לדעת מי התחיל. עצם זה שנתעורר בלבנו לבקש "השיבנו", אפשר שהוא כבר הדפיקה שבאה מלמעלה. ועכשיו מוטל עלינו לפתוח.

אנו תוקעים בשופר, אומרים מלכיות וזכרונות, ומבקשים דבר אחד: שהקשר שהיה נעלם יחזור לחיות. הקב"ה זוכר את הברית, ואנו שבים לתוכה. הוא קורא לנו, ואנו עונים לו. ומתוך שניהם יחד מתחילה התשובה.

הכוח לשאול

ליאריציט של רבינו המלבי"ם זצ"ל – א' דראש השנה

מתחיל לשאול, הוא מזיז את הדבר ממקומו. לפתע הוא רואה שהפירוש שהיה פשוט אצלו אינו מיישב את כל המלים. הוא מגלה שיש עוד פסוק שאינו מתאים. מה שהיה נראה מסודר, מתחיל להתערער.

טבע האדם הוא שהוא רוצה לחיות בתוך עולם מסודר. הוא רוצה לדעת היכן הוא עומד, מה כבר ברור אצלו ומה הוא מבין. אפילו כאשר ההבנה אינה שלמה, יש בה איזו מנוחה. השאלה מאיימת ליטול את המנוחה הזאת. מי יודע להיכן היא תוביל. אולי יתברר שהבנין שהיה עומד אצלו שנים רבות עדיין אינו בנוי כראוי.

משום כך יש בני אדם שממהרים להשתיק כל שאלה. מיד כאשר מתעורר איזה קושי, הם אומרים תירוץ כל שהוא, אף שהם עצמם אינם מרגישים שהתירוץ מיישב את הדבר. לא התשובה חשובה להם באותה שעה, אלא סגירת השאלה. הם רוצים להחזיר את הדבר למקומו, כדי שלא יצטרכו לפתוח את כל הסוגיא מחדש.

אבל המלבי"ם מלמד אותנו דרך אחרת. הוא אינו בורח מן השאלה. הוא נותן לה מקום. לפעמים הוא מקבץ עשר שאלות ויותר על יחידה אחת של פסוקים. הוא אינו חושש שאם ירבה לשאול לא יוכל אחר כך לצאת מן המבוכה. אדרבה, הוא יודע שרק לאחר שנרגיש היטב מה אינו מובן, נוכל להגיע אל מה שבאמת כתוב כאן.

הביטחון שיש בתשובה

מאין מקבל האדם את הכוח לשאול? מן הביטחון שיש בתשובה.

אין הכוונה שהוא כבר יודע את התשובה. אילו היה יודע אותה, לא היתה זו שאלה אמיתית. הביטחון הוא עמוק יותר. הוא מאמין שהדבר העומד לפניו הוא אמת, ואם עתה אינו רואה כיצד הדברים מתיישבים, החסרון הוא בהשגתו ולא בעצם הדבר. על כן הוא מרשה לעצמו לפתוח, לבדוק ולהקשות. השאלה לא תחריב את הבנין. היא תוליך אותו אל הבנין האמיתי.

זה היה היסוד הגדול של המלבי"ם. הוא האמין בשלמות לשון התורה. משום כך דווקא הוא היה יכול להקשות עליה כל כך הרבה קושיות. אילו היה חושב שהתורה מדברת לפעמים בדרך שאינה מדויקת, כל קושיא היתה יכולה להסתיים בתשובה פשוטה: כך היא דרך הלשון, יש כאן חזרה, אין לדקדק כל כך. אבל המלבי"ם ידע שכל מלה

ביום הראשון של ראש השנה חל היאריציט של רבינו מאיר ליבוש בן רבי יחיאל מיכל, המלבי"ם זצ"ל. הוא נסתלק ביום א' דראש השנה שנת תר"מ, בעיר קיוב, בעת שהיה בדרכו לקבל עליו את רבנות העיר קרמנטש. כל ימיו עברו עליו ביגיעה, בנדודים, ובמלחמות עם החופשים, אולם מתוך כל אלו השאיר אחריו עולם שלם של תורה, ובעיקר דרך רחבה בלימוד המקרא.

המלבי"ם לא היה רק מפרש על התורה ועל הנביאים. עוד בצעירותו, לערך בשנות העשרים לחייו, חיבר את ספרו "ארצות החיים" על שלחן ערוך אורח חיים, וגדולי דורו נתנו לו הסכמות נכבדות והכירו בו כאחד מן הגדולים. לאחר מכן

שימש ברבנות בקהילות שונות, ובכל מקום עמד בתוקף על שמירת התורה והמסורה. בבוקרשט נלחם באלו שביקשו לשנות את צורת היהדות, ועל ידי הלשונות נאסר וגורש מן המדינה. גם בשנים שלאחר מכן לא מצא מנוחה, ועבר מעיר לעיר וממדינה למדינה.

דווקא בתוך החיים הסוערים האלו נבנו פירושיו הגדולים. המלבי"ם פתח את ספרי התנ"ך מחדש, פסוק אחר פסוק, מלה אחר מלה. הוא הראה שאין בתורה מלה יתירה, אין שני לשונות שהם שוים ממש, ואין חזרה שבאה רק ליופי הלשון. בכל שינוי קטן יש כוונה, בכל סדר של דברים יש מהלך, ובכל מקום שנראה כאילו הפסוק חזר על עצמו מסתתר חידוש נוסף.

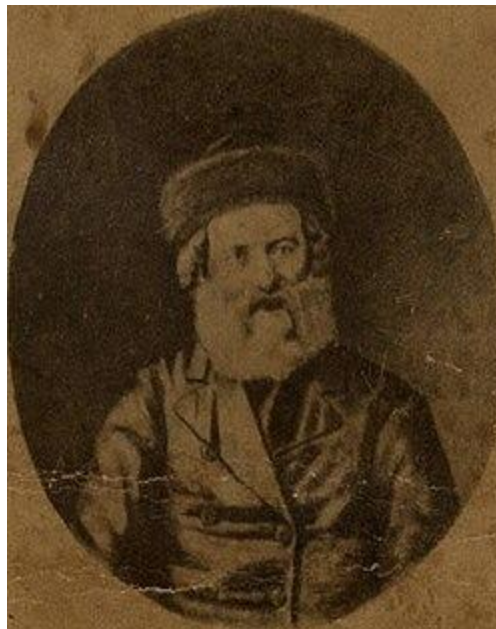
והנה כאשר פותחים פירוש המלבי"ם, הדבר הראשון שפוגשים הינו "השאלות". תחילה הוא מעמיד שורה של שאלות וקושיות. מדוע נאמרה מלה זו. מדוע שינה הכתוב מלשון שנאמרה קודם. מדוע הוקדם המאחר. מדוע חזר הפסוק על דבר שכבר נאמר. מדוע חסר כאן דבר שהיה ראוי להיאמר. ורק לאחר שהשאלות עומדות לפנינו בכל תוקפן, הוא מתחיל לבנות את הביאור.

זהו אחד הדברים הגדולים שאפשר ללמוד מן המלבי"ם: כמה כוח צריך האדם כדי לשאול.

האדם מפחד לפתוח את הדבר

נדמה לנו שלשאול שאלה הוא דבר קל. אם איני מבין, אני שואל. אולם באמת אין הדבר פשוט כלל. פעמים רבות האדם אינו שואל, לא מפני שהכל מובן לו, אלא מפני שהוא מפחד ממה שהשאלה עלולה לפתוח.

כל זמן שהדבר עומד סגור, אפשר לעבור עליו. אפשר לומר שכך כתוב, כך מקובל, כך רגילים להבין. אבל כאשר האדם

עומדת במקומה. ממילא, כאשר הדברים אינם מתיישבים, יש כאן פתח להבנה חדשה.

נמצא שהשאלה שלו לא באה מחוסר אמונה, אלא מאמונה עמוקה יותר. הוא אינו שואל מפני שהוא מטיל ספק אם יש סדר. הוא שואל מפני שהוא בטוח שיש סדר, ועדיין לא זכה לראותו. ככל שהביטחון בשלמות הדבר גדול יותר, כך אפשר להעמיד עליו שאלה חזקה יותר.

גם בנפש האדם כך הוא. ילד קטן מפחד לפעמים לשאול, מפני שאם יתברר לו שאינו מבין, הוא מרגיש שכל מעמדו נשמט. תלמיד מתחיל רוצה להרגיש שכבר תפס את העניין. הוא שומע הסבר ראשון ונאחז בו. קשה לו להודות שיש כאן סתירה, מפני שעדיין אין לו ביטחון שיוכל לעבור דרך הסתירה ולהגיע להבנה רחבה יותר.

לאט לאט האדם לומד את כוח השאלה. פעם אחת הוא העז לשאול, ולאחר זמן מצא תשובה. לא רק שהשאלה לא החריבה את מה שידע, אלא היא פתחה לו הבנה שלא היתה לו קודם. אחר כך באה עוד שאלה, ואף היא הכריחה אותו לדייק יותר. כך נבנה בקרבו ביטחון חדש: מותר לפתוח דבר סגור. מותר לומר "איני מבין". פעמים רבות דווקא מכאן מתחיל הלימוד האמיתי.

השאלה פותחת עולם חדש

שאלה טובה אינה רק חור המבקש להתמלא בתשובה. היא מגלה שיש כאן עולם שעדיין לא ראינו.

אדם קורא שני פסוקים והם נראים לו דומים. הוא שואל מדוע נאמרו שניהם. כל זמן שלא שאל, הוא ראה רעיון אחד שנאמר פעמיים. לאחר ששאל והבחין בין שני הפסוקים, הוא מגלה שני ענינים. השאלה לא רק פתרה כפילות; היא הולידה לפניו עולם נוסף.

הוא רואה שתי מלים הנראות כבעלות משמעות אחת. מדוע בחר הכתוב כאן בלשון אחת ושם בלשון אחרת. בתחילה אין בידו תשובה. אולם עצם השאלה מכריחה אותו להתבונן: אולי אלו שני כוחות שונים, שתי תנועות שונות בנפש, שתי מדרגות בעבודת השם. פתאום מתברר ששתי מלים שהיה רגיל להחליף ביניהן נושאות בתוכן שני מהלכים שלמים.

זהו הכוח הגדול שבשאלות המלבי"ם. הוא אינו מניח לקורא להישאר על פני השטח. הוא מראה לו את הסדק הקטן, ודרך הסדק הוא מכניס אותו לתוך חדר שלם. מלה אחת שלא התאימה, סדר אחד שלא היה מובן, חזרה אחת שנראתה מיותרת, נעשים פתח להבנה חדשה בכל הפרשה. לפעמים האדם מבקש חידושים, אבל אינו מוצא אותם, מפני שהוא מבקש מיד תשובות חדשות. חידוש אמיתי מתחיל פעמים רבות בשאלה חדשה. הפסוק היה לפני כולם, המלים היו ידועות, וגם הפירושים כבר נלמדו. אבל בא אדם אחד ושם לב לדבר שלא הפריע לאחרים. הוא שאל שאלה

במקום שבו כולם עברו בשתיקה. מאותה שאלה נפתח לפניו מהלך שלם.

צריכים כוח כדי לעמוד לפני שאלה ולא למהר לסגור אותה. צריכים סבלנות לשאת זמן מה את ה"איני יודע". צריכים אמונה שהאור אינו נמצא רק במה שכבר מובן לי, אלא גם בתוך המקום החשוך שעדיין איני מבין. מי שאינו מסוגל לשהות עם שאלה, מקבל תמיד תשובות קטנות. מי שנותן לשאלה את מלוא המקום, עשוי להגיע לתשובה הבונה מחדש את כל הענין.

ראש השנה והתחלה חדשה

המלבי"ם נסתלק בראש השנה. יום שבו העולם מתחיל מחדש. כדי להתחיל מחדש, צריכים להסכים שלא כל מה שהיה פשוט אתמול מוכרח להישאר פשוט גם היום.

האדם בא לראש השנה עם סדר שלם שכבר התרגל אליו. יש לו דרך לחשוב על עצמו, על עבודתו, על מה שהוא יכול ועל מה שאינו יכול. פעמים רבות הוא כבר נתן תשובות לכל השאלות: כך אני, כך נולדתי, כך עברו עלי השנים, זה מה שאני מסוגל לעשות. כל התשובות האלו מסדרות את חייו, אבל הן גם סוגרות אותו.

ראש השנה נותן כוח לשאול מחדש. האם באמת אני מוכרח להישאר כפי שהייתי. האם אין בתוך חיי כוחות שעדיין לא נפתחו. האם הדברים שאני מחשיב לחזרות אינם אלא מדרגות שונות שלא הבחנתי ביניהן. האם אין מלה אחת בתורה, בתפילה או בתוך לבי, שעברתי עליה פעמים רבות ולא שמעתי מה היא מבקשת לומר לי.

המלבי"ם עבר בחייו ממקום למקום, סבל רדיפות, הלשנות וגירושים, ואף על פי כן לא הפסיק לבנות. הוא לא הניח לסערות שסביבו לסגור את עיניו. מתוך כל הנדודים נוצר פירוש המעמיד את ספרי התנ"ך כעולם מדויק, מסודר ומלא אור. במקום שאחרים ראו חזרות, הוא ראה חילוקים. במקום שאחרים עברו על קושי, הוא מצא פתח. במקום שנראה שהדברים אינם מתיישבים, הוא האמין שיש תשובה וביקש אותה עד שמצאה.

זהו הזיכרון שאפשר לקחת מן המלבי"ם ביום היארצייט שלו. לא לפחד מן השאלה, ולא להשתמש בה כדי לערער. לשאול מתוך אמונה שיש מה למצוא. לפתוח מתוך ביטחון שהתורה עמוקה יותר מן ההבנה הראשונה שלנו. לדעת שכל שאלה אמיתית יכולה להיות דלת, וכל קושי יכול להוליד אור חדש.

המלבי"ם לא רק השאיר לנו תשובות רבות. הוא השאיר לנו את האומץ לשאול. וכאשר האדם לומד לשאול מתוך אמונה, הוא מגלה שלא השאלה היא שמערערת את עולמו. אדרבה, היא שמאפשרת לו לבנות אותו מחדש, עמוק יותר, מדויק יותר ואמיתי יותר.